

Artykuł 12

Równość wobec prawa

- 1. Państwa Strony potwierdzają, że osoby niepełnosprawne mają prawo do uznania ich za podmioty prawa.**
- 2. Państwa Strony uznają, że osoby niepełnosprawne mają zdolność prawną, na zasadzie równości z innymi osobami, we wszystkich aspektach życia.**
- 3. Państwa Strony podejmą odpowiednie środki w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu do wsparcia, którego mogą potrzebować przy korzystaniu ze zdolności prawnej.**
- 4. Państwa Strony zagwarantują, że wszelkie środki związane z korzystaniem ze zdolności prawnej obejmować będą odpowiednie i skuteczne zabezpieczenia w celu zapobiegania nadużyciom, zgodnie z międzynarodowym prawem praw człowieka. Zabezpieczenia zapewnią, że środki związane z korzystaniem ze zdolności prawnej będą respektowały prawa, wolę i preferencje osoby, będą wolne od konfliktu interesów i bezprawnych nacisków, będą proporcjonalne i dostosowane do sytuacji danej osoby, będą stosowane przez możliwie najkrótszy czas i będą podlegały stałemu przeglądowi przez właściwe, niezależne i bezstronne władze lub organ sądowy. Zabezpieczenia powinny być proporcjonalne do stopnia, w jakim takie środki wpływają na prawa i interesy danej osoby.**
- 5. Państwa Strony podejmą wszelkie odpowiednie i efektywne środki, z uwzględnieniem postanowień niniejszego artykułu, celem zagwarantowania równego prawa osób niepełnosprawnych do posiadania i dziedziczenia własności, kontroli nad własnymi sprawami finansowymi oraz do jednakowego dostępu do pożyczek bankowych, hipotecznych i innych form kredytów oraz zapewnią, że osoby niepełnosprawne nie będą samowolnie pozbawiane własności.**

1. DZIAŁANIA PODJĘTE W CELU ZAPEWNIENIA, ŻE OSOBY NIEPEŁNOSPRAWNE BĘDĄ KORZYSTAĆ ZE ZDOLNOŚCI PRAWNEJ WE WSZYSTKICH ASPEKTACH ŻYCIA, NA ZASADZIE RÓWNOŚCI Z INNYMI OSOBAMI

Kodeks cywilny przewiduje w artykule 8 §1, że każdy człowiek od chwili urodzenia ma zdolność prawną. Jeżeli chodzi o prawo własności, to Konstytucja RP w artykule 64 stwierdza, że każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia.

2. MOŻLIWOŚĆ POZBAWIENIA ZDOLNOŚCI PRAWNEJ ZE WZGLĘDU NA NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ

Prawo polskie nie dopuszcza pozbawienia zdolności prawnej. Dopuszcza ono ograniczenie lub pozbawienie zdolności do czynności prawnych. Osoba ubezwłasnowolniona jest nadal podmiotem praw i obowiązków na gruncie prawa cywilnego.

Zgodnie z artykułem 12 Kc nie mają zdolności do czynności prawnych osoby ubezwłasnowolnione całkowicie. Osoba, która ukończyła lat trzynaście, może być ubezwłasnowolniona całkowicie, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swym postępowaniem (artykuł 13 §1 Kc). Muszą zatem wystąpić jednocześnie dwie przesłanki, aby ubezwłasnowolnienie było możliwe.

Artykuł 16 §1 Kc przewiduje także, że osoba pełnoletnia może być ubezwłasnowolniona częściowo z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju

zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, jeżeli stan tej osoby nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego, lecz potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw. Niepełnosprawność jako taka nie jest przesłanką ubezwłasnowolnienia, przesłanką jest stan psychiczny lub sprawność intelektualna o ile ograniczają zdolność rozpoznania znaczenia czynności. Wynika z tego, że inna ułomność, bez względu na to, co jest jej przyczyną, nie może być podstawą ubezwłasnowolnienia.

Stanowisko takie jest ugruntowane w orzecznictwie polskich sądów. Sąd Najwyższy w postanowieniu z 19 sierpnia 1971 roku (I CR 297/7) stwierdził, że w myśl artykułu 13 §1 Kc choroba psychiczna sama przez się nie stanowi wystarczającej przesłanki ubezwłasnowolnienia, może je uzasadniać tylko wówczas, gdy chory psychicznie nie jest w stanie kierować swym postępowaniem. Nie każda choroba psychiczna pociąga za sobą taki skutek - zależy to od rodzaju i stopnia nasilenia choroby oraz od indywidualnych objawów występujących u danej osoby. Opinia biegłego psychiatry, obok stwierdzenia u badanego choroby psychicznej (bądź niedorozwoju albo innych zaburzeń psychicznych), powinna zawierać szczegółową ocenę zakresu jego zdolności kierowania swoim postępowaniem, opartą na gruntowej i wnikliwej analizie jego zachowania się i postępowania, kontaktów z ludźmi w stosunkach rodzinnych, w pracy itp. Stanowisko to Sąd Najwyższy potwierdził w postanowieniu z 7 sierpnia 1972 roku (II CR 302/72) - przesłanką ubezwłasnowolnienia jest nie tylko sama choroba psychiczna, niedorozwój umysłowy lub inne zaburzenie psychiczne, ale także zawsze cel, dla którego instytucja ubezwłasnowolnienia została ustanowiona, to jest niesienie pomocy osobie zainteresowanej w załatwianiu jej spraw osobistych i majątkowych. Podobnie, w postanowieniu z 21 października 1976 roku (II CR 387/76) stwierdził, że ustawową przesłanką ubezwłasnowolnienia jest interes osoby, która ma zostać ubezwłasnowolniona. Celem ubezwłasnowolnienia jest niesienie pomocy tej osobie w załatwianiu jej spraw osobistych lub majątkowych.

Z orzecznictwa wynika więc, że istnieją dwie dalsze przesłanki ubezwłasnowolnienia, to jest celowość ubezwłasnowolnienia oraz dobro osoby, która ma zostać ubezwłasnowolniona.

Ograniczenie lub pozbawienie zdolności do czynności prawnych ma wpływ na ważność czynności prawnych.

Zgodnie z Kodeksem cywilnym czynność prawna dokonana przez osobę pozbawioną zdolności do czynności prawnych jest nieważna. Jednak gdy osoba taka zawrze umowę należącą do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, umowa taka staje się ważna z chwilą jej wykonania, chyba że pociąga za sobą rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej do czynności prawnych.

Z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie, do ważności czynności prawnej, przez którą osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych zaciąga zobowiązanie lub rozporządza swoim prawem, potrzebna jest zgoda jej przedstawiciela ustawowego. Jeżeli umowa została zawarta bez zgody przedstawiciela ustawowego, jej ważność zależy od potwierdzenia przez tego przedstawiciela. Nie dotyczy to jednak jednostronnych czynności prawnych – umowa taka zawsze jest nieważna. Osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego zawierać umowy należące do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego.

Jeżeli przedstawiciel ustawowy osoby ograniczonej w zdolności do czynności prawnych odda jej określone przedmioty majątkowe do swobodnego użytku, osoba ta uzyskuje pełną zdolność w zakresie czynności prawnych, które ich dotyczą. Wyjątek stanowią czynności prawne, do których dokonania nie wystarcza według ustawy zgoda przedstawiciela ustawowego.

Kodeks cywilny przewiduje ponadto, że nieważne jest oświadczenie woli złożone przez osobę, która z jakichkolwiek powodów znajdowała się w stanie wyłączającym świadome albo

swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Dotyczy to w szczególności choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego, chociażby nawet przemijającego, zaburzenia czynności psychicznych.

Zgodnie z Kodeksem pracy osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego nawiązać stosunek pracy oraz dokonywać czynności prawnych, które dotyczą tego stosunku. Bez zgody przedstawiciela ustawowego może ona rozporządzać swoim zarobkiem, chyba że sąd opiekuńczy z ważnych powodów postanowi inaczej, zgodnie z tym, co przewiduje Kodeks cywilny). Gdy stosunek pracy sprzeciwia się dobru tej osoby, za zezwoleniem sądu opiekuńczego przedstawiciel ustawowy może stosunek pracy rozwiązać.

Szczegółowe rozwiązania Kodeksu cywilnego dotyczą sporządzania testamentów. Sporządzić i odwołać testament może tylko osoba mająca pełną zdolność do czynności prawnych, a testamentu nie można sporządzić ani odwołać przez przedstawiciela. Testament jest pisany pismem ręcznym, musi być podpisany i opatrzony datą, może być także sporządzony w formie aktu notarialnego lub spadkodawca może, w obecności dwóch świadków, oświadczyć ostatnią wolę ustnie wobec wójta (burmistrza, prezydenta miasta), starosty, marszałka województwa, sekretarza powiatu albo gminy lub kierownika urzędu stanu cywilnego, przy czym ta ostatnia forma sporządzenia testamentu nie jest dopuszczalna w przypadku osób głuchych lub niemych. Świadkiem przy sporządzaniu testamentu nie może być osoba pozbawiona pełnej zdolności do czynności prawnych, osoba niewidoma, głucha lub niema, osoba nie mogąca czytać i pisać.

Brak możliwości pisania lub czytania ze względu na niepełnosprawność nie stanowi przesłanki pozbawienia lub ograniczenia zdolności do czynności prawnych. Zgodnie z Kodeksem cywilnym osoba nie mogąca pisać, lecz mogąca czytać może złożyć oświadczenie woli w formie pisemnej bądź w ten sposób, że uczyni na dokumencie tuszowy odcisk palca, a obok tego odcisku inna osoba wypisze jej imię i nazwisko umieszczając swój podpis, bądź też w ten sposób, że zamiast składającego oświadczenie podpisze się inna osoba, a jej podpis będzie poświadczony przez notariusza lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta), starostę lub marszałka województwa z zaznaczeniem, że został złożony na życzenie nie mogącego pisać, lecz mogącego czytać.

Orzekanie w sprawach o ubezwłasnowolnienie należy do właściwości sądów okręgowych, które rozpoznają je w składzie trzech sędziów zawodowych. Właściwość taka jest efektem uznania szczególnej doniosłości tych spraw i konieczności ochrony praw osób, których dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie. Skład trzech sędziów zawodowych gwarantuje rozstrzygnięcie sprawy przez sędziów z dużym doświadczeniem zawodowym i życiowym.

Kodeks postępowania cywilnego zawiera następujące ważniejsze rozwiązania jeżeli chodzi o postępowanie o ubezwłasnowolnienie:

- Uczestnikami postępowania o ubezwłasnowolnienie są, z mocy samego prawa, prócz wnioskodawcy, osoba, której dotyczy wniosek, jej przedstawiciel ustawowy, małżonek osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie. Postępowanie toczy się z udziałem prokuratora.
- Organizacje społeczne, do których zadań statutowych należy ochrona praw osób niepełnosprawnych, udzielanie pomocy takim osobom lub ochrona praw człowieka, mogą wstąpić do postępowania w każdym jego stadium.
- Postępowanie dowodowe powinno ustalić przede wszystkim stan zdrowia, sytuację osobistą, zawodową i majątkową osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie,

rodzaj spraw wymagających prowadzenia przez tę osobę oraz sposób zaspokajania jej potrzeb życiowych.

- Orzeczenie w przedmiocie ubezwłasnowolnienia może zapaść tylko po przeprowadzeniu rozprawy.
- W postanowieniu o ubezwłasnowolnieniu sąd orzeka, czy ubezwłasnowolnienie jest całkowite, czy też częściowe i z jakiego powodu zostaje orzeczone.
- Sąd uchyli ubezwłasnowolnienie, gdy ustaną przyczyny, dla których je orzeczono, uchylenie może nastąpić z urzędu. Sąd może w razie poprawy stanu psychicznego ubezwłasnowolnionego zmienić ubezwłasnowolnienie całkowite na częściowe, a w razie pogorszenia się tego stanu - zmienić ubezwłasnowolnienie częściowe na całkowite. Z wnioskiem o uchylenie albo zmianę ubezwłasnowolnienia może wystąpić także ubezwłasnowolniony.
- Do zaskarżania postanowień uprawniony jest sam ubezwłasnowolniony nawet wówczas, gdy ustanowiony został doradca tymczasowy albo kurator. Do środków odwoławczych wnoszonych przez osobę, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, nie stosują się przepisy dotyczące wymagań formalnych dla apelacji, zaś środka odwoławczego wniesionego przez osobę, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, nie odrzuca się z powodu nieusunięcia braków formalnych.
- Osobę, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, należy wysłuchać niezwłocznie po wszczęciu postępowania. Wysłuchanie powinno odbyć się w obecności biegłego psychologa oraz - w zależności od stanu zdrowia osoby, która ma być wysłuchana - biegłego lekarza psychiatry lub neurologa. Niemożność porozumienia się stwierdza się w protokole po wysłuchaniu biegłego lekarza i psychologa uczestniczących w posiedzeniu.
- Osoba, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, musi być zbadana przez biegłego lekarza psychiatrę lub neurologa, a także psychologa. Opinia biegłego oprócz oceny stanu zdrowia psychicznego lub zaburzeń psychicznych albo rozwoju umysłowego powinna zawierać umotywowaną ocenę zakresu zdolności do samodzielnego kierowania postępowaniem i prowadzenia spraw, uwzględniającą postępowanie i zachowanie się tej osoby. Sąd może, jeżeli na podstawie opinii dwóch biegłych lekarzy uzna to za niezbędne, zarządzić oddanie osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, pod obserwację w zakładzie leczniczym na czas nie dłuższy niż sześć tygodni, w wyjątkowych wypadkach sąd może ten termin przedłużyć do trzech miesięcy. Przed wydaniem postanowienia sąd wysłuchuje uczestników postępowania.
- Jeżeli według wniosku ubezwłasnowolnienie ma być orzeczone z powodu choroby psychicznej lub niedorozwoju umysłowego, sąd przed zarządzeniem doręczenia wniosku zażąda przedstawienia świadectwa lekarskiego wydanego przez lekarza psychiatrę o stanie psychicznym osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, lub opinii psychologa o stopniu niepełnosprawności umysłowej tej osoby. Sąd odrzuca wniosek o ubezwłasnowolnienie, jeżeli treść wniosku lub dołączone do wniosku dokumenty nie uprawdopodobniają istnienia choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego lub występowania innego rodzaju zaburzeń psychicznych osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie albo w razie niezłożenia żądanego świadectwa lub opinii, chyba że złożenie takich dokumentów nie jest możliwe.
- Sąd może zaniechać doręczenia pism sądowych, wezwania lub wysłuchania osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, jeżeli uzna to za niecelowe ze względu na stan zdrowia tej osoby, określony w opiniach biegłego lekarza psychiatry lub neurologa oraz psychologa wydanych po przeprowadzeniu badania. Zwolnienie nie dotyczy to wysłuchania niezwłocznie po wszczęciu postępowania. W celu ochrony w toku postępowania praw osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, ustanawia kuratora, chyba że ma ona przedstawiciela ustawowego, który nie jest wnioskodawcą.

- Jeżeli wniosek o ubezwłasnowolnienie dotyczy osoby pełnoletniej, sąd może na wniosek uczestnika postępowania lub z urzędu, przy wszczęciu lub w toku postępowania, ustanowić dla niej doradcę tymczasowego, gdy uzna to za konieczne dla ochrony jej osoby lub mienia.
- Doradcą tymczasowym należy ustanowić przede wszystkim małżonka, krewnego lub inną osobę bliską, jeżeli nie stoi temu na przeszkodzie względ na dobro osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie. Sąd może zwrócić się do organizacji społecznej do których zadań statutowych należy ochrona praw osób niepełnosprawnych, udzielanie pomocy takim osobom lub ochrona praw człowieka o wskazanie osoby, która mogłaby być ustanowiona doradcą tymczasowym.
- Osoba, dla której ustanowiono doradcę tymczasowego, ma ograniczoną zdolność do czynności prawnych na równi z osobą ubezwłasnowolnioną częściowo.
- O ustanowieniu lub odwołaniu doradcy tymczasowego należy z urzędu zawiadomić sąd opiekuńczy.
- Kto zgłosił wniosek o ubezwłasnowolnienie w złej wierze lub lekkomyślnie, podlega karze grzywny do jednego tysiąca złotych.

Sprawy o ubezwłasnowolnienie

Sądy okręgowe – I instancja

	Wpłynęło	Załatwiono								Odroczono	Pozostało na okres następny
		W tym									
		Razem	Uwzględniono w całości lub części		oddalono	zwrócono	odrzucono	umorzono			
			ogółem	w tym orzeczono ubezwłasnowolnienie							
całkowite	częściowe										
2007	9.822	9.698	6.447	5.725	751	430	991	168	1.1326	3.785	3.114
2008	9.985	9.179	5.819	5.170	635	405	990	180	1.412	6.113	3.920
2009	10.725	10.720	6.963	6.184	767	435	1.043	173	1.675	7.000	3.925

Sądy apelacyjne – II instancja

	Wpłynęło	Załatwiono							Odroczono	Pozostało na okres następny
		Razem	W tym							
			oddalono	zmieniono	uchylono i przekazano do sądu I instancji	zwrócono	odrzucono	umorzono		
2007	85	84	52	12	11	2	2	5	13	21
2008	94	97	63	12	13	1	3	4	20	18
2009	111	108	65	14	12	3	1	12	28	21

Zgodnie z Kodeksem cywilnym dla ubezwłasnowolnionego całkowicie ustanawia się opiekę, chyba że pozostaje jeszcze pod władzą rodzicielską, zaś dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo ustanawia się kuratelę.

Kwestie ustanawiania opieki i kurateli, sprawowania tych funkcji oraz kontrolowania ich wykonywania przez sąd reguluje Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

Opiekun sprawuje pieczę nad osobą i majątkiem pozostającego pod opieką.

Opiekunem ubezwłasnowolnionego całkowicie powinien być ustanowiony przede wszystkim jego małżonek, a w braku tegoż - jego ojciec lub matka, ile względ na dobro pozostającego pod opieką nie stoi temu na przeszkodzie. Opiekunem nie może być ustanowiony ten, w stosunku do kogo zachodzi prawdopodobieństwo, że nie wywiąże się należycie z obowiązków opiekuna.

Opiekun obowiązany jest wykonywać swe czynności z należyłą starannością, jak tego wymaga dobro pozostającego pod opieką i interes społeczny. Przed powzięciem decyzji w

ważniejszych sprawach powinien wysłuchać pozostającego pod opieką, jeżeli pozwala na to jego rozwój umysłowy i stan zdrowia, oraz uwzględniać w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. We wszelkich ważniejszych sprawach, które dotyczą osoby lub majątku, musi uzyskiwać zezwolenie sądu opiekuńczego

Niezwłocznie po objęciu opieki opiekun obowiązany jest sporządzić inwentarz majątku osoby pozostającej pod opieką i przedstawić go sądowi opiekuńczemu. Sąd opiekuńczy może zobowiązać opiekuna do złożenia do depozytu sądowego kosztowności, papierów wartościowych i innych dokumentów należących do pozostającego pod opieką. Przedmioty te nie mogą być odebrane bez zezwolenia sądu opiekuńczego. Gotówka pozostającego pod opieką, jeżeli nie jest potrzebna do zaspokajania jego uzasadnionych potrzeb, powinna być złożona przez opiekuna w instytucji bankowej. Opiekun może podejmować ulokowaną gotówkę tylko za zezwoleniem sądu opiekuńczego.

Sąd opiekuńczy wykonywa nadzór nad sprawowaniem opieki, zaznajamiając się bieżąco z działalnością opiekuna oraz udzielając mu wskazówek i poleceń. Sąd opiekuńczy może żądać od opiekuna wyjaśnień we wszelkich sprawach należących do zakresu opieki oraz przedstawiania dokumentów związanych z jej sprawowaniem. W terminach oznaczonych przez sąd opiekuńczy, nie rzadziej niż co roku, opiekun składa sprawozdania dotyczące osoby pozostającego pod opieką oraz rachunki z zarządu jego majątkiem. W praktyce kontrola sędziego rodzinnego dokonywana jest zwykle raz na kwartał lub, w razie konieczności, częściej i dotyczy wszelkich czynności dokonywanych przez opiekuna prawnego związanych z wydatkami z jego majątku.

Jeżeli opiekun nie sprawuje należycie opieki, sąd opiekuńczy wydaje odpowiednie zarządzenia.

Do kurateli, w tym nadzoru nad jej sprawowaniem, stosuje się odpowiednio przepisy o opiece - w zakresie nie uregulowanym przez przepisy, które przewidują ustanowienie kuratora. Kurator jest powołany do reprezentowania osoby ubezwłasnowolnionej częściowo i do zarządu jej majątkiem tylko wtedy, gdy sąd opiekuńczy tak postanowi.

W ramach nadzoru nad sprawowaniem kurateli sąd bada sprawozdania kuratora dotyczące przebiegu sprawowanej kurateli pod względem rzeczowym i rachunkowym, zarządza w razie potrzeby ich sprostowanie i uzupełnienie oraz orzeka, czy i w jakim zakresie je zatwierdza.

Opiekun ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną nienależytym sprawowaniem zarządu majątkiem.

Działająca przy Ministrze Sprawiedliwości Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego prowadzi prace nad nowym Kodeksem cywilnym. W projekcie utrzymana zostanie instytucja ubezwłasnowolnienia, ale tylko odpowiadająca obecnej instytucji ubezwłasnowolnienia całkowitego. Rezygnację z ubezwłasnowolnienia częściowego uzasadnia się tym, że osób, które jedynie potrzebują pomocy do prowadzenia swoich spraw nie należy dyskryminować poprzez uszczuplenie ich zdolności do czynności prawnych. Uznano, że jeśli niedorozwój umysłowy albo inne psychiczne lub fizyczne nieprawidłowości w stanie zdrowia nie odebrały podmiotowi możliwości kierowania swym postępowaniem, wtedy ocenę jego działania należy oprzeć na zbadaniu mechanizmu woli albo innych okoliczności, które wystąpiły przy dokonywaniu czynności, bądź zapewnić właściwą pomoc. W takich sytuacjach znajdują zastosowanie przepisy dotyczące ochrony na wypadek wad oświadczenia woli, wyzysku, niepełnosprawności, która może uzasadniać ustanowienie kuratora dla osoby potrzebującej pomocy. Skutek w postaci nieważności oświadczenia woli będzie następować w razie stwierdzenia zaburzenia czynności psychicznych powodującego wyłączenie rozsądnej oceny skutków oświadczenia. Ponieważ przeprowadzenie dowodu, że *in concreto* zaburzenia

wykluczyły rozsądną ocenę jest trudne, wprowadzone zostanie wzruszalne domniemanie, że zaburzenie czynności psychicznych wyłączyło rozsądną ocenę skutków oświadczenia woli jeżeli w chwili dokonania czynności było ono niekorzystne dla osoby składającej oświadczenie. Odwołanie się do niedookreślonego pojęcia czynności niekorzystnej powinno pozwolić sądowi na elastyczne stosowanie domniemania z uwzględnieniem całokształtu okoliczności konkretnego przypadku.

Zniesienie instytucji ubezwłasnowolnienia częściowego oznaczać będzie zwiększenie upodmiotowienia tych osób i minimalizację ograniczeń ich udziału w życiu publicznym.

3. POMOC UDZIELANA W WYKONYWANIU ZDOLNOŚCI PRAWNEJ

Kodeks rodzinny i opiekuńczy przewiduje możliwość ustanowienia dla osoby niepełnosprawnej kuratora, jeżeli osoba ta potrzebuje pomocy do prowadzenia wszelkich spraw albo spraw określonego rodzaju lub do załatwienia poszczególnej sprawy.

Sąd ustanawia kuratora na wniosek osoby niepełnosprawnej, organizacji społecznej, do której zadań statutowych należy ochrona praw osób niepełnosprawnych, w tym przypadku za zgodą osoby niepełnosprawnej. O ustanowienie kuratora może także wystąpić członek rodziny i osoba trzecia.

Kodeks postępowania cywilnego przewiduje możliwość ustanowienia przez sąd z urzędu kuratora dla osoby niepełnosprawnej w przypadku, gdy jej stan wyklucza możliwość złożenia wniosku lub wyrażenia zgody na ustanowienie kuratora.

Zakres obowiązków i uprawnień kuratora określa sąd opiekuńczy.

Zgodnie z Kodeksem cywilnym w razie oddalenia wniosku o ubezwłasnowolnienie sąd zawiadamia sąd opiekuńczy o potrzebie ustanowienia (z urzędu) kuratora dla osoby niepełnosprawnej.

Zgodnie z ustawą o ochronie zdrowia psychicznego kuratora ustanawia się dla osoby przebywającej w szpitalu psychiatrycznym jeżeli osoba ta w czasie pobytu w szpitalu potrzebuje pomocy do prowadzenia wszystkich swoich spraw albo spraw określonego rodzaju. Jeżeli osoba przebywająca w szpitalu psychiatrycznym ze względu na stan zdrowia nie jest zdolna do złożenia wniosku, sąd opiekuńczy może ustanowić dla niej kuratora z urzędu. Rozwiązania te stosuje się odpowiednio do osób chorych psychicznie lub upośledzonych umysłowo, przebywających w domu pomocy społecznej.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości – Regulamin urzędowania sądów powszechnych stanowi, że funkcję kuratora powinna sprawować przede wszystkim osoba najbliższa dla osoby niepełnosprawnej albo obeznana ze stanem jej spraw. Jeżeli wnioskodawca wskazuje kandydata na kuratora spośród krewnych lub osób bliskich, a nie sprzeciwiają się temu szczególne powody, sąd powinien właśnie osobę bliską ustanowić kuratorem, gdyż daje ona najlepszą gwarancję należytego reprezentowania interesów. Nie ma przeszkód, by funkcję kuratora pełnił adwokat lub radca prawny, zwłaszcza jeżeli osobie niepełnosprawnej potrzeba jest pomoc do dokonania czynności procesowych.

Kuratele uchyła się na żądanie osoby niepełnosprawnej, dla której była ustanowiona.

Istnieją także inne rozwiązania mające na celu wspieranie osób niepełnosprawnych w wykonywaniu ich zdolności prawnej.

1/ Kodeks postępowania cywilnego:

- w razie uzasadnionej potrzeby sąd może udzielić stronom i uczestnikom postępowania występującym w sprawie bez adwokata lub radcy prawnego niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych,
- organizacje społeczne, do których zadań statutowych należy ochrona równości oraz niedyskryminacji przez bezpodstawne bezpośrednie lub pośrednie zróżnicowanie praw i obowiązków obywateli, mogą w sprawach o roszczenia z tego zakresu wytaczać za zgodą obywateli powództwa na ich rzecz oraz, za zgodą powoda, wstępować do postępowania w każdym jego stadium,
- organizacje społeczne, do których zadań statutowych należy pomoc ofiarom przestępstw, mogą w sprawach o roszczenia z tytułu odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym, który stanowi przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego w postępowaniu karnym, wytaczać za zgodą obywateli powództwa na ich rzecz oraz, za zgodą powoda, wstępować do postępowania w każdym jego stadium.

2/ Kodeks postępowania administracyjnego:

- organizacja społeczna może w sprawie dotyczącej innej osoby występować z żądaniem wszczęcia postępowania oraz dopuszczenia jej do udziału w postępowaniu, jeżeli jest to uzasadnione celami statutowymi tej organizacji i gdy przemawia za tym interes społeczny,
- organ administracji publicznej, wszczynając postępowanie w sprawie dotyczącej innej osoby, zawiadamia o tym organizację społeczną, jeżeli uzna, że może ona być zainteresowana udziałem w tym postępowaniu ze względu na swoje cele statutowe, i gdy przemawia za tym interes społeczny,
- organizacja społeczna, która nie uczestniczy w postępowaniu na prawach strony, może za zgodą organu administracji publicznej przedstawić temu organowi swój pogląd w sprawie, wyrażony w uchwale lub oświadczeniu jej organu statutowego.

3/ Kodeks postępowania karnego:

- w postępowaniu sądowym do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego udział w postępowaniu może zgłosić przedstawiciel organizacji społecznej, jeżeli zachodzi potrzeba ochrony interesu społecznego lub ważnego interesu indywidualnego, objętego zadaniami statutowymi tej organizacji, w szczególności ochrony wolności i praw człowieka.

4/ Ustawa o pomocy społecznej przewiduje udzielanie osobom i rodzinom, które mają trudności lub wykazują potrzebę wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych, poradnictwa specjalistycznego, w szczególności poradnictwa prawnego, psychologicznego i rodzinnego. Aby uzyskać tego rodzaju pomoc nie jest konieczne spełnienie wymogu dochodowego, jak w przypadku innych świadczeń z pomocy społecznej. Poradnictwo prawne jest realizowane poprzez udzielanie informacji o obowiązujących przepisach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, zabezpieczenia społecznego, ochrony praw lokatorów.

Kwalifikacje, jakie muszą posiadać pracownicy ośrodków pomocy społecznej określone są w ustawie o pomocy społecznej (pracownicy świadczący pracę socjalną) oraz innych przepisach regulujących zasady wykonywania zawodów (prawnika, psychologa, pedagoga, terapeuty, asystenta osoby niepełnosprawnej).

Pracownicy powiatowych centrów pomocy rodzinie i ośrodków pomocy społecznej świadczący usługi w zakresie poradnictwa, 2009

Pracownicy socjalni	19.030
Konsultanci	453
Radcowie prawni	271

Poradnictwo świadczone jest również w innych jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej.

Liczba pracowników, 2009

Placówki poradnictwa specjalistycznego	204
Placówki opiekuńczo-wychowawcze	13.635
Ośrodki adopcyjno-opiekuńcze	494
Ośrodki interwencji kryzysowej	818
Ośrodki wsparcia	4.719

5/ Ośrodki Informacji dla Osób Niepełnosprawnych

Informacje szczegółowe – patrz artykuł 8.

6/ Biura Porad Obywatelskich

Biuro jest miejscem, do którego mogą zgłaszać się osoby, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej. Poradnictwo obejmuje informowanie o prawach i obowiązkach, w zakresie istotnym dla rozwiązania problemu oraz pomoc w wyborze optymalnego rozwiązania. Porady i informacje udzielane są w sprawach:

- mieszkaniowych,
- rodzinnych,
- świadczeń socjalnych, w tym z ubezpieczenia społecznego,
- zatrudnienia i bezrobocia.
- finansowych,
- niepełnosprawności,
- konsumenckich,
- stosunków międzyludzkich,
- własności.

Doradcy BPO wskazują sposoby i możliwości rozwiązania problemów, instytucje kompetentne lub pomocne w rozwiązaniu problemu.

Zasady poradnictwa: otwartość dla wszystkich, bezpłatność, poufność, bezstronność, niezależność, aktualność i rzetelność informacji.

W latach 2005-2009 udzielono 1.953 porady dotyczące bezpośrednio niepełnosprawności, w tym:

- orzekanie o niepełnosprawności dla celów pozarentowych: 457,
- ulgi i uprawnienia osób niepełnosprawnych: 747,
- likwidacja barier architektonicznych: 95,
- informacje o instytucjach pomocowych: 298,
- inne: 363.

Osoby niepełnosprawne korzystały także z porad Biur dotyczących innych kwestii (finanse, mieszkania, kontakty z instytucjami, rodzina, spadki, sprawy konsumencie, stosunki międzyludzkie, świadczenia i zasiłki, własność, zatrudnienie).

Obecnie działa 35 Biur Porad Obywatelskich, pracuje w nich 300 osób. Biura zrzeszone są w Związku Biur Porad Obywatelskich.

7/ Uniwersyteckie Poradnie Prawne

Program Uniwersyteckich Poradni Prawnych (kliniki prawa) polega na powoływaniu przy wydziałach prawa i administracji uniwersytetów poradni prawnych, w których studenci prawa, pod nadzorem pracowników naukowych i praktyków, udzielają nieodpłatnych porad prawnych. Jednym z podstawowych celów jest niesienie pomocy prawnej najsłabszym grupom społecznym, takim jak: osobom ubogim, bezrobotnym, bezdomnym, emerytom, niepełnosprawnym, ofiarom przestępstw, kobietom w trudnej sytuacji życiowej, cudzoziemcom i uchodźcom. W ten sposób zarówno spełnia się niezmiernie ważną misję społeczną, jak i kształtuje wśród studentów prawa świadomość traktowania zawodu prawniczego w kategoriach służby publicznej.

W ramach Poradni studenci udzielają porad, piszą opinie, przygotowują pisma procesowe, wnioski, odwołania, zażalenia, skargi, oraz podejmują interwencje. Pod opieką koordynatorów prowadzone są, między innymi, sekcje cywilne, administracyjne, prawa pracy, prawa karnego, praw kobiet.

Uwagi zawarte w opracowaniu "Polska droga do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych ONZ", Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego, 2008

1/ Szereg zapisów dyskryminujących można znaleźć w Ustawie z 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny. Zgodnie z art. 11 k.c. „pełną zdolność do czynności prawnych nabywa się z chwilą uzyskania pełnoletności”, jednakże sformułowane dalej zapisy stanowią, iż w ściśle określonych przypadkach zdolność do czynności prawnych można ograniczyć, a co więcej można jej pozbawić, co powoduje „śmierć cywilną” osoby, która tej zdolności została pozbawiona. Kwestia ta dotyczy przede wszystkim osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz osób chorych psychicznie, ponieważ zgodnie z zapisami k.c. przesłankami wprowadzenia instytucji ubezwłasnowolnienia jest choroba psychiczna, niedorozwój umysłowy, albo inny rodzaj zaburzenia psychicznego.

2/ Fakt pozbawienia zdolności do czynności prawnych powoduje również dyskryminację ubezwłasnowolnionych osób niepełnosprawnych na polu innych dziedzin prawa, np. zgodnie z art. 66 Ustawy z 17 listopada 1964 roku. - Kodeks postępowania cywilnego „osoba fizyczna nie mająca zdolności procesowej może podejmować czynności procesowe tylko przez swego przedstawiciela ustawowego”, a zgodnie z art. 65 § 2 k.p.c. „osoba fizyczna ograniczona w zdolności do czynności prawnych ma zdolność procesową w sprawach wynikających z czynności prawnych, których może dokonywać samodzielnie”.

3/ Zgodnie z art. 22 § 3 Ustawy z 26 czerwca 1974 roku - Kodeks pracy „osoba ograniczona w zdolności do czynności prawnych może bez zgody przedstawiciela ustawowego nawiązać stosunek pracy oraz dokonywać czynności prawnych, które dotyczą tego stosunku”

4/ Szczególnie rażącym przepisem prawnym podważającym zasadę równości wobec prawa jest zapis art. 82 k.c., zgodnie z którym „nieważne jest oświadczenie woli złożone przez osobę, która z jakichkolwiek powodów znajdowała się w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Dotyczy to w szczególności choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego, chociażby nawet przemijającego, zaburzenia czynności psychicznych”. Zgodnie z tym zapisem każda czynność prawna dokonywana przede wszystkim przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną jest bezwzględnie nieważna. Takie uregulowanie automatycznie powoduje konieczność wprowadzenia instytucji ubezwłasnowolnienia całkowitego, ponieważ czynności prawne dokonywane przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną są z mocy prawa nieważne i tym samym potrzebne jest wprowadzenie osoby przedstawiciela ustawowego, który będzie podejmował czynności prawne w imieniu i na rzecz ubezwłasnowolnionego.

5/ W związku z zasadą pełnej zdolności do czynności prawnych ustaloną przez Art.12, od Państw-Stron Konwencji wymaga się rozwinięcia szeroko zakrojonego systemu wspomaganego podejmowania decyzji oraz zabezpieczeń na rzecz wszystkich osób z niepełnosprawnością intelektualną, zarówno w ustawodawstwie, jak i w praktyce. Z tego względu wszystkie Państwa-Strony Konwencji powinny:

- dokonać przeglądu ustawodawstwa krajowego w kontekście Artykułu 12 i zapewnić, że prawo do samostanowienia i równego traktowania w obliczu prawa wszystkich osób, bez dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność, zostanie zapisane w ustawodawstwie;
- bezzwłocznie znieść wszelkie przepisy prawne i praktyki, które (niekiedy automatycznie) prowadzą do ubezwłasnowolnienia prawnego po osiągnięciu przez osobę z niepełnosprawnością intelektualną dojrzałości ? patrz art. 82 k.c.
- rozwinąć stosowanie systemu wspomaganego podejmowania decyzji zgodnie z

kluczowymi elementami;

- stworzyć plan stopniowego wdrażania nowego systemu wspomaganego podejmowania decyzji: dotychczasowe, tradycyjne środki opieki powinny we wszystkich przypadkach zostać poddane rewizji oraz stopniowo zastępowane przez system wspomaganego podejmowania decyzji.

Z punktu widzenia państwa wprowadzenie wspomaganego podejmowania decyzji nie będzie miało żadnych skutków finansowych, ze względu na fakt, że instytucja ta istnieje i jest stosowana przez sądy opiekuńcze (niestety nie w wystarczającym zakresie).